

(e)dgüti (e)şid k(a)t(i)ğdı tıñla: SÖYLEDİĞİM BUDUR, KASTIM BU DEĞİLDİR

Hear well, listen firmly: What I said is this, my intention is not this

Aslıhan DİNÇER*

Dil Araştırmaları, Bahar 2018/22: 95-107

Öz: Bir mesajın kodunu doğru çözmek, yalnız uygun dilbilimsel karşılıkları bulmaya değil; niyetin ne olduğunu bulmaya da bağlıdır. Ancak “söylenen”, niyet edilen”e işaret etmediği zaman bu süreç zorlu bir süreçtir. Çünkü birincisi dilsel araçlarla ortaya konurken ikincisi bağlamdan gelen anlamdır ve kimi zaman görünürde hiçbir izi yoktur; örtük, dolaylı veya sezdirime dayalıdır. Bununla birlikte bu ikinci ve asıl anlama ulaşamama, bazen söylemin gerçekleştiği taraflar arasında değildir; onu yorumlayanlar açısından bir sorundur. Buna yol açan başlıca nedenlerden birisi ise bağlamsal anlamdan değil, leksikal anlamdan hareket edilmesidir. Oysa bağlamdaki anlam dinamikdir, ama leksikal anlam sabittir ve kodlanmış, depolanmış bilgileri içeren bu anlam, her bağlamda formül gibi işliyor değildir. Bu bakımdan anlamlandırma sürecinde bağlamın önemi büyüktür. Edimbilim, dil öğelerinin bildirdiği anlamı değil, konuşurun onları kullanarak gerçekte ne demek istediğini irdeleyen bir bakış açısı sergilediği için anlamada bağlamın anahtar rolünü vurgulayan bir disiplindir. Bu çalışma da edimbilimin bağlam vurgusunu Köl Tegin Yazıtı’nda geçen (e)dgüti (e)şid k(a)t(i)ğdı tıñla cümlesi özelinde ele alırken ilgili literatürün metaforik anlamı göz ardı ettiğine ve konuşurun niyetini yansıtmadığına dikkati çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Edimbilim, anlambilim, çeviribilim, bağlam, algı eylemleri, kavramsal metaforlar.

Abstract: To decode a message’s code correctly, not only depends on finding appropriate linguistic equivalents; but also finding what the intention is. However; this process is a difficult process when “the said” does not point out “the intended”. Because; while the first is revealed by linguistic means, the second is the meaning that comes from context, and sometimes there is no trace in sight; it is implicit, indirect or based on intuition. Nevertheless, inability to reach this second and actual meaning is sometimes not among whom the speech was made; it is a problem in terms of people who interprets it. One of the main factors that lead to this is to set out from lexical meaning, not from contextual meaning. Whereas the meaning in context is dynamic, however lexical meaning is constant and this meaning which contains coded, stored information, does not function as a formula in every context. In this regard, the importance of context in the process of interpretation is great. Pragmatics, not the meaning that language components indicate, is a discipline that emphasizes the key role of context in comprehension since by using them speaker displays a point of view that scrutinize what they really mean. This study too while dealing with the speciality of pragmatics’ contextual emphasis taking place in the Köl Tegin inscription (e)dgüti (e)şid k(a)t(i)ğdı tıñla sentence, draws attention to relevant literature neglect metaphorical meaning and does not reflect the speaker’s intention.

Keywords: Pragmatics, semantics, translation studies, context, verbs of perceptions, conceptual metaphors.

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İzmir/TÜRKİYE aslihandincer@gmail.com. Gönderim Tarihi 07.03.2018 / Kabul Tarihi: 09.04.2018

Giriş

Leksikal anlam ve bağlamsal anlam, birbirinden farklı iki düzeye işaret eder. İlkinde anlam paketlenmiş, hazır, değişmez bir bilgidir; ama diğerinde değişkendir, kullanım yenilendikçe yeniden paketlenilecek bir özelliği vardır. Bu bakımdan da anlamlandırma sürecinde yalnız leksikal anlamın sunduklarından hareket etmek, yetersiz gelebileceği gibi yanıltıcı da olabilir. Sözcükler, her zaman anlama açıkça atıfta bulunuyor değildir. Bu olgu bazen örtük, dolaylı ya da sezdirimseldir; yani yüzeyde görünenin ötesindedir; hatta belki söylenenden çok, söylenmemiş olanla temsil edilmektedir.

Dilin daha çok iletişimsel boyutu ile ilgilenen edimbilim, anlamın özünü konuşurun niyetinde arayan bir disiplin olarak konuya bu noktada çözümcül bir yaklaşım sunmaktadır. Buna göre dilsel birimlerin anlamlarına odaklanmak yerine asıl olarak onlarla bağlam içinde ne ifade edilmek istendiğine bakılmalıdır. Anlam, dil bilimsel araçların ne amaçla kullanıldığını çözmededir; yani “söylenen” den yola çıkarak “kast edilen”in ne olduğuna ulaşmadır (Ayrıntı için bkz. Brown; Levinson 1987: 8; Yule 1996: 3; Grice 1957: 381).

Grice’e göre (1989: 25) “söylenen”, iletişim ortamından bağımsız; “kast edilen” ise sözcelenen iletişim ortamıyla bağlantılıdır ve bu ikisi birbirinden net çizgilerle ayrılmalıdır; dolayısıyla da temelde iki anlam düzeyinden söz edilmelidir. Biri, dilbilimsel anlamları içeren cümle anlamı (*centence meaning*) veya sözcük düzeyindeki (*word meaning*) anlamdır. Bu, “söylenen”e işaret eder ve anlambilimin inceleme alanına girer. Diğer de konuşurun anlamıdır (*utterer’s meaning*). Bu da “kast edilen”i anlatır ve edimbilim tarafından ele alınır. Grice (1989: 220), bunu aynı zamanda konuşur tarafından dinleyicide yaratılmak istenen etki olarak tanımlar ve bu etkinin ancak o yönelimin kavranmasına bağlı olarak oluşacağını belirtir.

Hediyesini görünce “*İnanmıyorum!*” sözcüsünü kuran birinin aslında coşkulu bir sevinç yaşamaması; “*Çok gürlütu var; sesimi duyuramıyorum*” diyen birinin aslında bir uyarı ya da istekte bulunması; “*Gidersen git*” yapısının aslında önemsmezlik içermesi; bir yemek davetine karşılık söylenen “*Bu aralar formuma dikkat ediyorum*” yanıtının aslında kibar bir geri çevirme bildirmesi, patron tarafından söylenmişse “*Bu gece bu işi bitirelim*” cümlesinin aslında bir komut içermesi, konuşurun X dediği hâlde Y demek istediği ile ilgili örneklerdendir.

Atasözleri, deyimler, eksiltili ifadeler, örtmeceler, retorik sorular, alaycı, abartılı, metaforik, metonimik, ironik kullanımlar ya da bilişsel algı süreci gerektiren başka anlatımlar da “söylenen” ile “kast edilen” in sistematik biçimde ayrıldığı farklı türden durumlara işaret eder.

Bu gibi bütün durumların anlamada yarattığı yetersizlik, yani X diyerek Y’ye yapılan göndermenin anlaşılammaması, konuyu kültürlerarası iletişim boyutuyla değerlendiren Thomas (1983: 91) tarafından “edimbilimsel başarısızlık” (*pragmatics failure*) olarak adlandırılmaktadır.

Buna göre örtük varsayımları göz ardı ederek yalnız gerçek anlamlara odaklanmak, edimbilimsel anlamın kaçırılmasına ve tabii olarak da yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Nitekim özellikle sözlü çeviri metinleri üzerine yapılan kimi

araştırmalar, buna dair birçok örnek sıralamaktadır.¹ Edimbilimin bu konuda aldığı tedbir, söylenenin birebir karşılığını önermek değil; bağlamdaki anlamın ve etkinin eşdeğerini oluşturmaktır.

Bu denklik, bazen aynı anlama sahip olsalar bile aynı dilsel birimler üzerinden sağlanmayabilir. Çünkü sözcükler bağlam içinde önündeki ya da ardındaki birimlerle farklı etkileşimler içindedir. Örneğin Fransızca *le paquet* sözcüğünün Türkçedeki durumu bununla ilgili bir açıklama olarak görülebilir. Sözcük, Türkçeye doğrudan doğruya gerçek anlamıyla “paket” olarak geçmesine rağmen deyimler söz konusu olduğunda bağlamsal etkinin dengini yakalama çabası, yerine göre *tulum*, *torba* ve *küp* gibi aynı anlam alanı içinde bulunan başka sözcükleri gerektirmiştir:

“*c’est un paquet de graisse*” = yağ tulumu;

“*c’est un paquet (sac) d’os*” = kemik torbası;

“*c’est un paquet de nerfs*” = sinir küpü (örnekler için bk. Korkut 2001: 255).

Bağlam, yaratılmak istenen bu gibi etkilerin yanı sıra gerek sezdirimin ardına gizlenen niyeti algılama, gerek anlamı hızlı tanıma, gerek eş anlamlılığın sorun oluşturmamasını engelleme ve gerekse çok anlamlılıkla ilgili anlam belirsizliklerini gidermede vazgeçilmezdir; edimbilim açısından da ayrı bir vurguya sahiptir.² Çünkü “konuşurun anlamı”na ulaşmak açısından bakıldığında “*Ertesi gün yola çıkıyoruz.*” gibi basit bir yapıda bile *ertesı* ile hangi zamanın anlatıldığını bilmek, yani *ertesı* sözcüğünün bu bağlamdaki anlamına ulaşmak, ancak konuşmanın zamanını bilmeye bağlıdır. Dolayısıyla da anlamada kullanımın bütün çerçevesi; yani sözün ortamı, kim tarafından, ne zaman, nasıl ve niçin söylendiği önem taşır.

Kullanım bakış açısının bu çalışmayı ilgilendiren bir diğer yönü ise metaforları kavramaya sağladığı büyük katkıdır.

Edimbilimin metafor yorumu

“Konuşurun anlamı”nı örtük biçimde taşıyan araçlardan birisi de metaforlardır. Bu bakımdan eğer kastedilen anlama ulaşmak açısından bakılırsa metafor, edimbilimin sınırlarına girer (Fraser, 1993: 331).

1 Örneğin Hale (1996: 61-72), mahkeme duruşmalarında tarafların ifadelerini yüksek sadakatle aktarmaya çalışan çevirmenlerin karşılaştığı bu türden sorunlara dikkati çekmektedir.

2 Anlamın bağlamda olduğu düşüncesi, edimbilimden bağımsız olarak bazı felsefecilerin de önemle vurguladığı tezlerdendir. Bunlar arasında Gottlob Frege’nin adı önde gelir. Bertrand Russell ve görüşlerinin birinci dönemi esas alınırsa Ludwig Wittgenstein da Frege’den etkilenmiş ve onu desteklemiş filozoflar arasındadır.

İlk bağlam kuramı ise bir antropolog olan Bronislaw Malinowski tarafından geliştirilmiştir. Malinowski, Papua Yeni Gine’deki *Trobriand* Adaları’nda bir dizi etnografik saha çalışması gerçekleştirdi. Ada sakinlerinin konuştuğu Kılıvıla (Kriwina) diliyle yazılan metinleri İngilizceye çevirirken oldukça farklı bir kültürün ürünü oldukları için bu metinlerin Batı kültüründe anlaşılamayacağını düşünür. Üstelik alan araştırmaları, yerli sözcüğün karşısına İngilizce bir sözcük önermek gibi basit bir süreçle de açıklanamamaktadır. Dilsel birimler bazen gelenekle ilgili, kabile yapısına has ya da büsbütün özel bir durumu da işaret etmektedir ve bu da onu kaçınılmaz olarak alan araştırmasıyla ilgili konulara yönlendirmektedir. Bu yüzden yerli bir sözcüğü İngilizce bir sözcükle değiştirmek yerine çevirisine uzun bir yorum eklemeyi uygun görür. Böylece sözün veya metnin ürettiği ortamı içine alan “durum bağlamı” ile “kültür bağlamı” kavramlarını ortaya atar. Bununla herhangi bir sözcüğün, sözün ya da metnin içinde görüldüğü bağlamı kastetmektedir (Halliday 1985: 5-6).

Malinowski’nin özellikle antropolojik dilbilime yaptığı bu katkının etkisi sonraki teorisyenlerde de görülür. Örneğin Londra Üniversitesinden öğrencisi olan İngiliz dilbilimci J.R. Firth, bunlardan biridir. Firth, daha 1930’ların başlarında dilsel derlemler üzerinde çalışmaya başlamış ve bir sözcüğün tam anlamının daima bağlamsal olduğuna dikkati çekmiştir (Firth 1935: 37).

Wilson ve Carston'a göre edimbilim, metaforların kodlarını çözmek için anlambilim kullanır. Örneğin *prences* sözcüğündeki “nazlı, şımartılmış, özel muamele görmüş, istekleri yerine getirilmiş kadın” metaforik anlamlarına “kraliyet ailesinin kadın üyesi” gerçek anlamından çıkarım yapılarak ulaşmak mümkündür (2006: 404-5).

Searle (1993: 86) de metaforu edimbilimsel bir fenomen olarak görür ve bu çerçevede *metaforik konuşmalar nasıl işliyor; konuşurlar anlatmak istedikleri şeyi söylemediklerine göre metaforik olarak konuşurken dinleyici ile nasıl iletişim kurabiliyorlar* sorularına yanıt arar. Ona göre metaforik anlama ulaşmanın en yaygın stratejisi “söylenen”in yanlış mı, doğru mu olduğunu kontrol etmektir. Gerçek anlama erişilemiyorsa ya da bu anlamda bir bozukluk görülüyorsa orada metaforik anlam bulunuyor olabilir. Bu bakımdan ilk olarak gerçek anlam tespit edilmeli, sonra bu tespit bağlamdaki anlamla karşılaştırılmalı, eğer gerçek anlam bağlamsal anlamla uyuşmuyorsa uygun bir metaforik anlam aranmalıdır. Buna göre örneğin *Dalgalar adamı yuttu* deniyorsa bu, gerçek anlam açısından bir bozukluğu ifade eder.³

Bu dikkatlerin burada tarihsel bir metin parçacığı ile ilişkilendirilecek olması, konuyu dil içi çeviri eleştirisinin de sınırlarına taşımaktadır. Ancak konu bu sınırdan da genel olarak kaynak metin üreticisinin niyetini hedef metne taşımakla ilgilidir ve yeterince yararlanıldığı söylenirse de edimbilimsel model, bu noktada çözümcül öneriler sunmaktadır.⁴

Köl Tegin konuşuyor: ...*(e)dgüti (e)şid k(a)t(t)ğdı tuyla*

Dikkatleri biraz sonra söyleyecekleri üzerine toplamak ve dinleyici kitlesinde güçlü bir etki yaratmak isteği ile Köl Tegin'in söylediği bu söz, Türkiye Türkçesine “... iyice işit, sıkıca dinle”⁵; “...iyice işit, sağlamca dinle”⁶; “...iyice işit, dikkatle dinle”⁷; “...iyice işit, adamakıllı dinle”⁸; “...iyice işitin, güçlüce dikkat edin (dinleyin)”⁹ biçimleriyle taşınmıştır. Ancak bu yeniden bağlamaştırma süreçleri “cümle anlamı” hakkında görece fikir verse de “konuşurun anlamı” hakkında açıklayıcı olmamıştır. Çünkü daha önce de ifade edildiği gibi sözcelerin anlamlarını sadece sözlükteki anlamları değil, aynı zamanda içinde buldukları durum bağlamı belirler; dolayısıyla da ilk düzeyi çözmek, iletişim sürecinin yalnız bir parçasını ifade eder. Bu nedenle durum bağlamı konuşma çözümlemesinde önemli bir yer tutar.

Burada orijinal metnin ana fikri metaforudur, yani X denilip X anlatılmış değildir. Doğrudan söylenen, gerçek anlamla bildirilendir; dolaylı söylenen ise büyük

3 Ancak figüratif dilin literal dilden sonra geldiğini iddia eden bu geleneksel görüş, 1980 sonrasında değişmiş ve literal dilin öncelikli olmadığı; dolayısıyla metaforun da literal anlamdaki yanlışlığa alternatif olarak ortaya çıkmadığı düşüncesi önem kazanmıştır.

4 Tarihî metinlerin anlaşılmasıyla ilgili metodik bir öneri içermemekle birlikte Kansu-Yetkiner'in (2009) edimbilim-çeviribilim ilişkisini ele aldığı çalışma, bu konuda yol göstericidir ve alandaki önemli bir boşluğa da yanıt vermektedir. Bu çalışma, edimbilimsel yaklaşımın çeviriye kazandıracağı dinamizm vurgusu ile birlikte çevirmenin edimbilimsel yetisinin önemine ve bunun yokluğunda ortaya çıkan yanlış anlamalara, tabii olarak da başarısız çeviri örneklerine değinmektedir.

5 Tekin 2010: 21; Aydın 2012: 39; Ölmez 2017: 80.

6 Orkun 1994: 22.

7 Ercilasun 2016: 501.

8 Ergin 1975: 17; Şirin 2015: 46.

9 Yılmaz 2010: 190.

bir dikkat isteği, uyarı ve yönlendirme içeriğine sahiptir. Bu bakımdan iki anlam düzeyi örtüşmemekte ve birebir karşılıklar, kastedilenin ne olduğunu hedef metne aktarmamaktadır.

Ayrıca ardışık kullanılan kulak merkezli iki eylem, burada aynı kavram alanını da işaret etmemektedir. Bunlar birbirine öncül-ardıl ilişkisi ile bağlıdır ve (e)şid- ile söylenen, tıpla- eyleminin gerçekleşmesi için bir ön koşul oluşturmaktadır; ancak hedef metinler ikisi arasında bir fark gözetmemektedir.

Bu durum, kavramayı görme yoluyla anlatan *körü bil-* dizilişiyle de karşılaştırılabilir. Yazıtlarda yalnız konuşma yoluyla bilgilendirme yapılmadığı; dikkatin zaman zaman başka bir bilgi kaynağı olarak dikilen taşlar üzerine de çekildiği görülmektedir. Bu bağlamlarda *kör-* eylemi, *bil-* için bir ön koşul oluşturmakta ve algılama sürecinin “görmek”ten “öğrenmek/bilmek” aşamasına ulaştığını anlatmakta, ikisi birlikte de “görüp bilin/öğrenin” mesajını vermektedir:

... için t(a)şın (a)d(i)nçig b(e)d(i)z urturt(u)m t(a)ş tokıtd(i)m köh(ü)lt(e)ki s(a)b(i) m(i)n [urturt(u)m...on ok oğluña t(a)tıña t(e)gi **bunu körü bil(i)ğ** KT G12 > “...bunu (sözünü ettiğim taşı) görüp (anlattıklarımı oradan) öğrenin”

... b(e)ngü t(a)ş tokıtd(i)m bit(i)d(i)m **(a)nı kör(ü)p (a)nça bil(i)ğ** KT G13 > “... onu (sözünü ettiğim taşı) görüp öyle (o yolla) öğrenin”

Gökçe'nin (2015: 72) *Ķutadğū Bilig* bağlamında dikkati çektiği **körü öğrenü** yapısı da aynı iki basamaklı anlama işaret eden başka bir örnektir:

maña ok tapındıñ kiçigde berü / körü öğrenü bildiñ edgü törü KB/1941
“Küçüklüğünden beri hep benim hizmetimde bulundu; görüp öğrenerek (tecrübe edip öğrenerek) iyi kanunlar elde ettin.”

Birebir karşılık vermenin ortaya çıkardığı bir başka sorun ise eşdizimler¹⁰ düzeyindedir. Aşağıda detaylandırılacağı üzere *işit-*, kontrol edilemeyen istemsiz bir eylemdir; ancak *dinle-*, kontrollü gerçekleşir. Eğer *işit-* eyleminin *iyice* yapılması istenirse bu durum, öznenin kontrolünü gerektirir ve bu da eylemin mantığına ters düşer. Dolayısıyla burada yapılan şey, istemsiz bir eylemi istemli duruma dönüştürmek değildir; o eylemi başka bir kavram alanında kullanmak, onun anlam genişliğinden yararlanmaktır. Yani kaynak metinde geçen (e)şid- eylemi, gayriiradi işitmeyi ifade etmemektedir¹¹ ve bunu ortaya çıkaran bağlamsal ipucu (e)dgüti zarfıdır. Ayrıca emir çekimi de bu anlama katkıda bulunmaktadır. Buna göre de hedef metnin “*İyice işit*” olarak kurgulanması, bağlamı açıklamamakla birlikte bir tür mantık hatası da içermektedir.

k(a)t(i)ğdı yerine öngörülen “*sıkıca*”, “*sağlamca*”¹² ve “*güçlüce*” zarfları da

10 *Eşdizimlilik*, yüksek sıklıkta bir araya gelen sözcükleri karşılamaktadır. Dilde sözcük birlikteliklerinin kabul edilmiş bir özellik kazanması için tekrar eden bir kullanım sergilemesi, alışlagelmiş olması gerekir. Aksi takdirde uzlaşımalsal bir durumdan söz edilemez (bk. Nesselhauf 2005).

11 Yaylagül'ün (2005: 25) (e)ş(i)d- eyleminin istemsiz; tıpla- eyleminin istemli bir hareketi karşılamakla ilgili saptaması genel anlamda doğru olmakla birlikte bağlamın, anlamı değiştirmek üzerindeki etkisi bu konuda da göz ardı edilemez.

12 Özkan'ın (2011) zarflarla eylemlerin birlikte kullanımları ve eşdizimlilikleri üzerine yaptığı derlem tabanlı çalışmada “*sağlamca*” ve “*sıkıca*” zarfları aşağıdaki eylemlerle birlikte görülmüştür:

sağlamca → *koy-*, *yapış-*, *ayak bas-*; **sıkıca** → *tut-*, *sarıl-*, *bağla-*, *kapa-* (*kapı vb.*), *kapat-* (*kapı vb.*), *kavra-*, *sar-*, *bastır-*, *ört-*, *örtün-*, *süpürgele-*, *yapış-*, *yerleştir-*, *bas-* (*yere*), *çivile-*, *düğümle-*, *iğnele-*, *iğnelen-*, *kapatıl-*, *kucakla-*, *kucaklaş-*, *kurulan-*, *kuşan-*, *tembihle-*, *topla-*, *tutturul-*, *tutun-*, *uyarıl-*, *yakala-*, *yapıştır-*, *gaza bas-*, *gözünü yum-*, *kapıyı çek-*. Bunlar arasında **güçlüce** ile sık kullanılan herhangi bir eyleme yer verilmemiştir.

Türkiye Türkçesinde *dinle-* eylemi ile düzenli ve alışıldık birliktelikler sergilemediği için eşdizimlilik açısından kabul edilir değildir. Buna göre *sağlamca bağla-*, *sağlamca yerleştir-* veya *sıkıca sar-*, *sıkıca tut-* gibi bir aradalıklar uyumluluk sergiler. Ancak “*sıkıca dinle-*”, “*sağlamca dinle-*” veya “*güçlüce dikkat edin/dinleyin-*” önerileri, hedef dilde doğru eşdizim oluşturmak açısından sorunludur.

Bu sorunu ortadan kaldırmak, leksikal anlamı işaret eden “*kacıca, sıkıca, sağlamca-*” yı değil, bağlamın gerektirdiği ya da izin verdiği karşılıklardan birini kullanmaya bağlıdır. *k(a)t(i)ğdı* zarfının Türkiye Türkçesindeki bağlamsal karşılıkları da *tınl-* eyleminin aşağıda çözümlenen anlamına bağlı olarak şu çeşitlilikleri sergilemektedir:

“eksiksiz”, “net”, “tam olarak”, “tamamen”, “tam tamına”, “dikkatle”, “harfi harfine”, “inceden inceye”, “tüm ayrıntılarıyla”, “adamakıllı”, “çok iyi”, “derinlemesine”, “etraflıca”, “güzelce”, “doğru dürüst”, “ayrıntılarıyla”, “tastamam”, “büsbütün”. Böyle bir çeşitlilik içinden yapılan seçim ise tabii olarak metni yeniden kurgulayanın yorumu anlamına gelmektedir.

Bu bilgilerle hareket edildiğinde konuşurun söylediğinden daha fazlasını demek istediği ikinci anlama erişimin bilişsel bir çaba gerektirdiği ve bu noktadaki anahtar rolü, aynı duyu alanından çekilen iki algı eyleminin üstlendiği görülmektedir.

İşitsel algılamamanın iki eylemi

(e)şid-

Algı eylemleri yalnız bir noktaya bakmak, bir sesi duymak, bir şeye dokunmak, bir şeyi tatmak veya onu koklamak gibi fiziksel algıları tanımlamazlar. En çok kullanılan temel eylemler arasında bulunurlar ve doğası gereği çok anlamlıdırlar. Ancak Viberg (1984: 147), elli üç dilden aldığı verilere dayanarak sıklığın, çok anlamlılığı büyük ölçüde etkilediğinden ve buna göre de bütün algı eylemlerinin eş düzeyde çok anlamlı olmadığından söz etmektedir. Onun elde ettiği derecelendirmeye göre eğer tek bir algı eylemi söz konusu olsaydı bu, *gör-* olurdu. Çünkü *gör-*, çok anlamlılık hiyerarşisinde ilk sıradadır. İki algı eylemi olsaydı bu defa *gör-* ve *duy-* olurdu. Bununla birlikte eğer bir dilde dokunma, tat veya koku ile ilgili herhangi bir eylem varsa bunların yanında her zaman görme ve duyma ile ilgili eylemlerin bulunduğunu da var saymak gerekir.

Viberg, aynı çalışmada algı eylemlerini istemli/kontrollü ve istemsiz/kontrollsüz olmalarına göre birbirinden ayırmaktadır. Örneğin *bakma*, *gözünü dikme*, *seyretme*, *izleme* istemli iken *görme* ve *gözüne çarpma* istemsiz işlemlerdir. *Dinleme*, *kulak verme*, *kulak kabartma*, *kulak kesilme*, *kulağını açma*, *kulak misafiri olma* (gizlice dinleme) istemli; *duyma*, *işitme*, *kulağına gelme/çarpma/çalınma* ise istemsizdir. Özne, istemli olanlarda aktif bir rol alırken istemsiz eylemlerde pasiftir; çünkü duruma maruz kalmakta, otomatik biçimde algılamaktadır.

Gisborne (1996: 1), istemli algı eylemleriyle istemsiz olanlar arasındaki farkı birbirinden ayırmak için “bilerek, isteyerek” (*deliberately*) testinin uygulanmasını önermektedir. Buna göre, *Jane was deliberately listening to the music* > “Jane (kendi) isteğiyle müzik dinliyordu” cümlesinde *listen* eylemi *deliberately* zarfını kabul ederken *Jane deliberately heard the music* > “Jane, (kendi) isteğiyle müzik işitiyordu” cümlesinde *heard* eyleminin *deliberately* zarfına izin vermediği görülmektedir. Ancak

Gisborne, başkasının talimatıyla algılara yön verildiğinde durumun ne olduğu ile ilgilenmemiştir.

(e)dgüti (e)şid ise iradeyi başkasının belirlediği bir bağlamın parçasıdır ve (e)şid- eylemi, daha önce de ifade edildiği gibi burada kontrolsüz bir duruma atıf yapmamaktadır. Çünkü Köl Tegin, konuştuğu kitleyi bu işi (e)dgüti yapmaları isteğiyle iletişim ortamına aktif olarak davet etmekte; böylece onları konuşmanın nüfuzuna tabi tutmayı ve bilgilendirmeye/anlamaya hazırlamayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan (e)şid- eylemi burada “(anlamak için) dikkatle dinleme” yi ifade etmektedir. Türkiye Türkçesinde *kulağını aç-*, *kulak ver-*, *kulak kesil-*, *dinle-* eylemleri bu anlam alanında bulunan birimlerdenidir. Örneğin “*Herkes beni dinlesin, bir duyuru yapmak istiyorum*” ya da “*Beni dinle, kapı çalarsa kim olduğunu sormadan açma*” cümleleri, kaynak metindeki anlam alanıyla örtüşen kullanımlardan ikisidir.

Sözcükteki bu anlam genişlemesi ise metaforik bir sürece dayanmaktadır. Algı eylemlerindeki anlam değişimlerinde ve bunların çok anlamlı hâle gelmesinde kavramsal metaforların rolü büyüktür. Nitekim Lakoff ve Johnson (1980), bedenin fiziksel ve biyolojik özellikleri ile biliş ve davranışlarımız arasında sistematik bir etkileşim olduğuna sıklıkla vurgu yapmaktadır. Sweetser (1990) de algı eylemlerinin semantik uzantılarını bilişsel ve diyakronik bir bakış açısıyla analiz ettiği çalışmasında zihinsel süreçlerin kavramsallaştırılmasının mutlaka metafor içinde gerçekleştiğini ve bugün kullanılan birçok metaforun aslında binlerce yıldır bizimle yaşadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla beyin ve beden söz konusu olduğunda metaforlarla karşılaşmak kaçınılmazdır.

Buna göre birini dinleme çabasına girmek; yanlışsız kavramanın gereklerinden olduğu gibi değer vermek, aldırış etmek, onu ciddiye almak anlamına da gelir. Dolayısıyla dinlemenin davranışsal boyutu saygıya, kabul edişe, daha da ileri düzeyde itaate ulaşır. Bunun tersi, yani dinlemenin reddedilmesi ise *kendini algılamaya kapatma ya da yok sayma, göz ardı etme anlamı taşır*.¹³ Sweetser’e (1990: 42) göre duyma ile önemseme/itaat arasındaki bağ, dillerde evrensel bir düşünce olarak varlık göstermektedir.

Ibarretxe-Antuñano (1999), Sweetser’in daha çok İngiliz dilinden örneklerle ortaya koyduğu BEDEN OLARAK ZİHİN¹⁴ metaforunu İspanyolca ve Baskça gibi İngilizce dışındaki dillerden aldığı daha fazla kaynak alan örneğiyle geliştirmiştir. Onun, algı eylemlerinin çok anlamlılığını da açıklayan saptamalarından birisi, (e)dgüti (e)şid verisinin de mantığını açıklayan DİKKAT KESİLMEK DİNLEMektir¹⁵ metaforudur.

Bununla birlikte konuşmanın ikinci tarafında yer alan *tıpla-* eylemi de (e)şid-eyleminin ne olduğu hakkındaki karara yön vermektedir. Çünkü aynı konuyla ilişkili sözcüklerin oluşturduğu küme, bir anlam alanına (*semantic fields*) işaret eder. Dilbilim çalışmalarındaki geçmişi çok eskiye dayanan anlam alanı kuramına göre bir sözcüğün anlamı, kısmen aynı alandaki diğer sözcüklerle kurulan benzerlik ya da karşıtlık

13 Örneğin Türkiye Türkçesindeki *duymazlıktan gelme* ifadesi bu düşüncenin bir ürünüdür. *Biz uyardık ama o bizi dinlemedi* bağlamında söz konusu olan da yine aynı düşüncedir.

14 MİND-AS-BODY.

15 PAYING ATTENTION IS HEARING.

ilişkinine göre belirlilik kazanır (Lyons 1977: 270). Burada da kulakla algılama alanında yer alan iki eylem ve onların tarzlarını belirten iki zarfın anlam incelikleri, birbirlerinin sınırlarını etkilemektedir. Çünkü işitsel öğrenme sürecinin birinci aşaması, sesi kulağa almakla ilgilidir ve burada bu birinci aşama, (*e*)şid- ile belirtilmiştir. Buna bakılarak ikinci bölümde yer alan *tuŋla-* eylemi için “dinlemek” dışında bir kavram alanı aramak gerekir; zira bu iki parçalı söylem, birbirinin tekrarı değildir, daha önce ifade edildiği gibi biri diğeri için ön koşuldur. Kulakla odaklanma, kavramak için uğraş verme çabasını başlatmakta; kavramanın gerçekleşmesiyle birlikte de daha ileri bir idrak aşamasına geçilmektedir.¹⁶

Aslında Sweetser’in (1990: 41) belirttiği gibi görme ile kıyaslandığında işitmenin daha zihinsel bir süreç olduğu söylenebilir. Çünkü görmede kavramanın oluşması için yalnızca gözleri açmak ve bakışı bir yöne doğrultmak yeterlidir. Oysa işitme, herhangi bir bedensel davranışa dayalı değildir; uzaktan veri toplamak için bazen daha fazla konsantrasyon ve çaba gerektirir.

Bununla birlikte algı eylemlerinin hangi algılama düzeyi ile ilgili olduğu konusu bağlama göre değişebilmektedir. Örneğin (*e*)şid- eylemi (*e*)*dgüti* (*e*)şid- diziliminde algılama sürecinin ilk noktasına atıf yaparken “duymak, haber almak” anlamıyla kullanıldığı aşağıdaki bağlamda algılamının bilişsel düzeye ulaştığını anlatmaktadır:

k(a)ŋ(i)m k(a)ğ(a)n yeti y(e)ğ(i)rmi (e)r(i)n t(a)ş(ı)km(i)ş t(a)şra yor(ı)yur t(ı)k(i) n kü (e)ş(i)ld(i)p b(a)lıkd(a)kı t(a)ğık(m)ı t(a)gd(a)kı inm(i)ş tir(i)l(i)p y(e)tm(i)ş (e)r bolm(i)ş (KT D11-12)

“Haber almak”, daha önce edinilmemiş bir bilginin kazanılmasını anlatır ve ÖĞRENMEK DUYMAKTIR kavramsal metaforuna karşılık gelir. Ayrıca haber vermek amacıyla yapılan konuşma, haberin kendisi demek olduğu için onu algılamak, çoğu durumda duymakla aynı zamanda gerçekleşir. Bu bakımdan haber niteliği taşıyan bir konuşmanın algı hızı, sonuçlarından çıkarım yapmayı gerektirecek bilgilendirme nitelikli bir konuşmadan ayrılır.

tuŋla-

Köl Tegin, erkek kardeşleri ve oğulları başta olmak üzere boyunun mensuplarına, halkına ve yönetici sınıfının çeşitli kademelerini temsil edenlere seslenirken onlardan yalnızca mental bir dikkat talep etmemektedir; yapacağı önemli konuşmanın bütün ayrıntılarıyla kavranmasını, öğrenilenlerin akılda tutulmasını ve gerektiğinde ders çıkarılmasını da beklemektedir. Çünkü özne açısından bakıldığında bilgilenme; anlamaya, ardından onaya ve sonra önemsemeye yahut itaate doğru genişleyen bir mantık silsilesine sahiptir. Bu konuşma da uzun uzadıya yaşananların dökümünü aktarmakta,

16 Erk-Emeksiz (2017: 350), söylemin nasihat niteliği taşıması gerekçesiyle (*e*)şid- eyleminin hem burada, hem de *sabının tükâti eşidgil* bağlamında ‘fiziksel olarak duymak ve anlamlandırmak’ olmadığını; ‘anlamlandırmak ve önemsemek’ olduğunu; dolayısıyla da eylemin bilişsel düzeye işaret ettiğini belirtir. Ancak kulakla kavrayışta bilişsel bir çabanın gerektiği kabul edilir olmakla birlikte eylemin burada öncelikle sesi kulağa alma düzeyini, yani duymayı anlattığı görülür. Ayrıca söylemin bağlamı da henüz nasihat içerikli değildir. Kimlikleri de sayılarak kendilerine hitap edilen dinleyici kitlesi konuşmayı dinlemeye, konuşmadan kopmamaya davet edilmektedir. Hemen birkaç cümle önce farklı dilbilgisel araçlarla söylenmiş olan *sabının tükâti eşidgil* cümlesi de bu isteğin ilk kurgulanmış biçimi olmak bakımından aynı amaca hizmet eder. Burada da *tükâti* zarfı, kopukluk olmaksızın dinleme talep eden bir vurgulayıcı görevindedir.

yer yer kişisel ve toplumsal deneyimlere atıf yapmakta, bazen istekleri emir şiddetiyle sunmakta, öğüt vermekte, haberlendirmekte; ancak bütün bunların toplamı olarak özünde bilgilendirmektedir. Bu bakımdan da *tıñla-* eylemi burada seslerin alındığı fizyolojik sürecin ve mental dikkatin (*eşid-*) ardından devreye giren nörolojik süreci ifade etmektedir.

Sözcüğün bu bağlamdaki anlam uzantısı, BİLMEK DİNLEMEKTİR/ DUYMAKTIR¹⁷ metaforundan gelmektedir. Edimbilimin “kastedilen anlam” vurgusuyla hareket edildiğinde bu anlam alanı için Türkiye Türkçesinde bulunabilecek bağlamsal denklikler arasında *bil-*, *bilgi edin-*, *bilgilen-*, *öğren-*, *belle-*, *farkına var-*, *haberdar ol-* hatta *anla-*, *kavra-*, *idrak et-* eylemleri yer alır.

Algı eylemlerinin kavram haritasını çıkardığı çalışmada Ibarretxe-Antuñano (1999), bu metafora değinmektedir.¹⁸ Ayrıca DÜŞÜNMEK KAVRAMAKTIR metaforunu açımladıkları uzun listede Lakoff ve Johnson’un (1999: 238) da ALGILAMAK DUYMAKTIR¹⁹ alt metaforundan söz ettiği görülmektedir.

Kulak, idrak etme sürecinde oynadığı rolden dolayı diğer algı araçlarının önüne geçerek anlayışın, bellek ve bilişin odağı olabilmektedir. Nitekim Evans ve Wilkins (2000: 546-51), tüm Avustralya kıtası boyunca biliş alanının işitsel algıya göre biçimlendiğini tespit etmiş; duyma ve dinlemenin “anlamak”, “düşünmek”, “bilmek” veya “hatırlamak” a uzanan pek çok kullanıma rastlamışlardır. Ancak diller arasındaki tutumlar, bu konuda benzerlik sergilememektedir. Örneğin Avustralya dillerinde BİLMEK DUYMAKTIR metaforu yaygınken bilişsel düzeyin görme ile bağlantılı olduğu Hint-Avrupa dillerinde BİLMEK GÖRMEKTİR metaforu hakimdir. Bu bakımdan da *I have seen* “Gördüm” cümlesi, anlamsal açıdan *I know* “Biliyorum” ile denktir.

(e)şid- ve tıñla- eylemlerinin beraber kullanılması

Eski Türkçe verileri içeren derlemler tarandığında (*e)şid-* eyleminin *tıñla-* eylemi ile yan yana kullanıldığı çok sayıda örneğe rastlanmakta (bk. <http://vatec2.fkidg1.uni-frankfurt.de/>; <http://derlem.cu.edu.tr>) ve ilgili bağlamların da genellikle dinî içerikli metin parçaları olduğu görülmektedir. Ancak bu yakın birlikteliklerde de ikisinin tek bir eylem gibi davrandığını, tek bir kavram alanına işaret ettiğini iddia etmek için güçlü bir dayanak yoktur.²⁰ Nitekim seçkilerin Almanca çevirilerine de yer veren VATEC derleminde art arda sıralanan iki işitme eylemi için iki ayrı karşılık dikkati çekmektedir:

17 Örneğin *Babamdan dinlediğime göre Almanya’da tanışmışsınız; Benden büyük bir kardeşim olduğumu duydum; Daha önce bu sözü hiç işitmedim/duymadım* cümleleri, Türkiye Türkçesinde bu metaforun izdüşümü olan dilsel metaforlardan birkaçıdır. Bu kavramsal düşünme, ‘Duyulmuşsa biliniyordur’ mantığına dayanır.

18 KNOWING IS HEARING.

19 BEING RECEPTIVE IS HEARING.

20 0230/7 *bo muntag uğur yık üzä bo 0231/8 nom ärdinig üşidtüci tıñladaçı* > “Böylesi bir fırsat ile bu öğretiyi **dinleyip** ...” s.169

0265/18 *bo nom ärdinig üşidgäli tıñlagalı* > “bu öğretiyi mücevherini **dinlemek için**...” s. 169

0650/21 *bo nom ärdini bar ärip kertgünmäsär 0651/22 ädgärmäsär üşidmäsär tıñlamasar* > “bu öğretiyi mücevherinin olduğuna inanmazsa (öğretiyi mücevherini) **dinlemezse**...” s. 173 (Ayazlı 2012).

no[m...] ärdinig äšidmük tuylamak-nuŷ AY.B01.26 > “der Lohn des **Hörens** (und) **Vernehmens**”

[kimlär birök bo] nomug äšid[sär tuylasar ..] AY.B04.07 > “[Wer jedoch diese] Lehre **hör**[t (und) **vernimm**t]”²¹

bo nom ärdini içintäki arıg sözün äšidü tuylayu ögrät[inü] bilsärlär AY.P1.00.12 > “das in diesem lehren-edelstein enthaltene reine Wort **hören** (und) **vernehmen** (und) sich anzueigenen verstehen²²”

Bu kullanımın Eski Uygurca metinlerden farklı bir bağlamına da *ĶutadĶu Bilig*’de rastlanmaktadır:

negü ter ešit tuyla bilgi batıĶ / saĶa ötler emdi ay köĶli katıĶ (KB 5713) > Ey gönlü katı [kiři], köklü bilgi sana ne diyor dinle [ve] öĶren; řu an sana öĶüt veriyor.

Ayrıca yalnız işitme eylemleri deĶil, görme eylemleri de bu durumun örneklerini sunmaktadır²³:

iglig kām-lig tınl(i)g-larıĶ : irak-tın bakıp körsär siz (VATEC: BT13.21.A) > “Wenn Ihr die mit Krankheit (und) Siechtum versehenen Lebewesen von fern **anschaut** (und) **seht**²⁴,”

täĶirmiläyü körüp bak [-ıp....] ymä (VATEC: BT13.27) > “Ringsumher **blickend** (und) **nachschau**[end ...]²⁵ ... nun - auřer dem”

bakıp kördi ilig közin imledi işaret bile kelgil oldur tidi (KB 768) > “Bakıp gördü (ki) hakan göz[üy]le işaret etti “gel, otur” dedi.”

Sıralanan bu verilerde ilk eylem, ikincisinin gerçekteşmesine zemin hazırlarken ikinci eylem de ilkinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yani daha önce de belirtildiĶi üzere burada öncül-ardıl ilişkisi ile birbirine baĶlanan iki ardışık eylem söz konusudur ve bunların bir arada hareket eden eylemler dizisi olması, birbirini tamamlamaları ile ilgilidir. Zira dinleme aşaması gerçekteşmeden anlama/öĶrenme aşamasına geçilemeyeceĶi gibi bakış yöneltmeden görme ve bunun sonucu olarak anlama/bilme/deneyimlemenin gerçekteşmesi de düşünülemez.

Bir algılama sürecine dayanan bu özel yapı, bir tür sıralı eylem yapısı (*serial verb constructions*) niteliĶindedir. Sıralı eylemler²⁶, genellikle aynı olayın parçası olarak kabul edilir ve aynı özne tarafından yönlendirilirler. Eř zamanlı gerçekteşebilecekleri gibi biri diĶerinin nedenini, amacını, tarzını veya sonucunu temsil edebilir (bk. Haspelmath 2016). ÖrneĶin *Hırsız parayı alıp kaçtı* cümlesinde kaçma işinin ön koşulu parayı alma işidir. *Çocuk vazoyu kırıp döktü* cümlesinde ise vazonun dökülmesi, önce kırılmasına baĶlıdır (Demirci 2006: 129).

21 “Kimler řayet bu öĶretiyi iyice dinleyip kavratsa/öĶrenirse...”

22 “Bu öĶreti mücevhri içindeki saf sözü iyice dinleyip kavrayıp/öĶrenip öĶretebilirlerse...”

23 Türkiye Türkçesinde kullanılan *bak gör* ya da tersine çevrilmiş olan *gör bak* yapısı da böyledir. Bu yapıda da ikinci eylem, ilkinin bir sonucudur ve ona baĶımlı durumdadır. Bu iki eylemden biri ile önce muhatabın dikkati talep edilmekte, ardından da vurgulanan her ne ise onun tecrübe edilmesi/yaşanması/ıdrak edilmesi beklenmektedir: *Öör bak sana neler edeceĶim; Bak (da) gör daha ne güzel günlerimiz olacak* gibi.

24 “bakıp görürseniz”.

25 “görüüp inceleyerek”.

26 u yapıların araştırıcılar tarafından sıklıkla tek bir olayı ifade ediyor olarak tanımlanması, Haspelmath (2016: 15) tarafından eleştirilmektedir. Ona göre sıralı eylemler her zaman tek bir olaya atf yapıyor deĶildir.

Sonuç

Bu makale, özelde Köl Tegin Yazıtı'nda geçen (e)dgüti (e)şid k(a)t(i)ğdı tıjla cümlesinin yeniden bağlamaştırılması üzerinde dururken daha genel anlamda bağlam bağımlı anlam stratejisini konu almakta ve edimbilimin bakışıyla esas olanın, “kast edilen anlam”ı çözmek olduğunu vurgulamaktadır.

“Söylenen” ile “demek istenen”, her durumda aynı anlam düzeylerine işaret etmediği için sözlüksel anlama ulaşmak, çoğu kez iletişim sürecinin yalnız bir parçası anlamına gelmektedir. İkisi arasındaki ayrılık bazı durumlarda en az düzeydedir; ancak figüratif dilin metafor gibi araçları kullanıldığında anlamı çözmek özel bir çaba gerektirmektedir. Bu bakımdan her bağlama sözcüğün kodlanmış anlamını yerleştirmek yanıltıcı olabilmektedir.

Yazıtlar özelinde bakıldığında bunun gerektirdiği dikkati, yalnız *kop* sözcüğü üzerinden bile takip etmek yeter ölçüde fikir vericidir.²⁷ Çünkü görece daha az anlama atıf yapsa da bağlam farkının bu sözcük üzerinde de nasıl anlam farkları açtığı izlenebilmektedir.

Konunun çerçevesini ortaya koymada verilerin seçimiyle ilgili bir sınırlılık bulunmamaktadır. Dikkatin yazıtlar Türkçesine çevrilmiş olması, bu metinlerin iyi bilinen prototip örnekler sunmasından dolayıdır. Nitekim liderin ağzından yapılan konuşmanın yönlendirici bir parçasını oluşturan ...*(e)dgüti (e)şid k(a)t(i)ğdı tıjla* cümlesi de “söylenen”in başka “kast edilen”in başka olduğunu göstermek bakımından incelemeye uygun bir veridir.

Konuşan kim? Kimin için konuşuyor? Aynı algı merkezine ait iki eylem arasında anlam bakımından nasıl farklar bulunuyor? Bu ikisinin anlamı hangi kavramsal metaforlara bağlı olarak değişmiş olabilir? Aynı döneme ait metinlerde ikisinin birlikte kullanıldığı başka örnekler yok mu? Türkiye Türkçesi, her sözcük için hangi karşılıklara izin vermektedir? soruları, burada “kast edilen anlam”a ulaşmada birer hareket noktası olmuştur.

Buna göre anlamın aynı algı merkezine atıfta bulunan iki eylem etrafında biçimlendiği; ancak kullanılan zarfların da içerik üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Çünkü *(e)şid-* eylemi, öznenin kontrolü dışındaki bir duruma işaret etmesine rağmen söylem bağlamında konuşurun talebinden doğan ve katılım gerektiren bir durumu anlatmaktadır. Bu bakımdan hedef metne “işitmek” olarak taşınması uygun değildir. Burada söz konusu olan “dikkatle dinlemek”tir ve dünya dilleri üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, sözcüğün barındırdığı bu anlamın, DİKKATİNİ VERMEK DİNLEMEKTİR/DUYMAKTIR metaforundan geldiğini; bu düşüncenin davranışsal boyutunun da önemsemeden itaate uzandığını ortaya koymaktadır.

tıjla- eylemi ise ardıl ilişkisi ile *(e)şid-* eylemini takip etmekte ve genel anlamda konuşulanların kavranmasını ifade etmektedir. Bu anlam genişlemesinin kaynağını ise BİLGİLENMEK DİNLEMEKTİR metaforu oluşturmaktadır ve bu düşünce “Dikkatle dinlemek, bilgilenmeyi doğurur” mantığına dayanmaktadır.

27 *sü sül(e)p(e)n tört bul(u)yd(a)kı bod(u)n(u)g kop (a)lm(i)ş kop b(a)z klm(i)ş* (KT D2, BK D3) > “Ordu göndererek dört yandaki halkı **bütün**üyle almış, **bütün**üyle bağımlı hâle getirmiş.”

(e)gdükün türük b(e)yl(e)r kop bilirs(i)z (KT D34) > “... hücum ettiğini (ey) Türk beyleri **hepiniz** bilirsiniz.”

Yazıtlarda yalnız duyarak öğrenmeye davet yoktur; muhatap, görme yoluyla da bilgilenmeye ve tabii olarak “uyanık olma”ya davet edilmektedir. Bu bakımdan bazı *körü bilin* yapıları, (*e*)*şid-* ve *tıŋla-* birlikteliğiyle koşut bir işleve hizmet etmektedir. Ayrıca Eski Türkçe veriler gözden geçirildiğinde (*e*)*şid-* *tıŋla-* dizilimine de sıklıkla rastlandığı görülmektedir. Bu bulgulardan elde edilen sonuca göre de incelenen cümlenin Türkiye Türkçesindeki yeni bağlamının “İyice dinle, adamakıllı bil/öğren” olması gerektiği önerilmektedir.

Kaynakça

- ÁRPÁD, Berta (2010). *Sözlerimi İyi Dinleyin. Türk ve Uygur Runik Yazıtlarının Karşılaştırmalı Yayını* (çev. Emine Yılmaz), Ankara: TDK Yay.
- AYAZLI, Özlem (2012). *Altun Yaruk Sudur VI. Kitap. Karşılaştırmalı Metin Yayını*, Ankara: TDK Yayınları.
- AYDIN, Erhan (2012). *Orhon Yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor)*, Konya: Kömen Yayınları.
- BROWN, Penelope and LEVINSON, Stephen C. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge: Cambridge University Press.
- DEMİRCİ, Kerim (2006). “Japonca’daki Birleşik Fiiller ve Türkçedeki Fiillerle Benzerlikleri: fiil+fiil”, *Bilig*, S. 38, 123-136.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (1975). *Orhun Âbideleri*, Boğaziçi yayınları, İstanbul.
- ERK EMEKSİZ, Zeynep (2017). “Eski Türkçede Çok Anlamlılık ve Bağlam: İşitme Alanı Algı Eylemleri”, *30. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Ankara: Dilbilim Derneği Yay., s. 345-351.
- Eski Türkçe ve Karahanlı Türkçesinin Tarihsel Derlemi* (7-13. yy.): <http://derlem.cu.edu.tr>
- EVANS, N.; WILKINS, D. (2000). “In the Mind’s Ear: The Semantic Extension of Perception Verbs in Australian Languages”, *Language*, 76: 546-592.
- FİRTİH, J R. (1935). “The Technique of Semantics”, *Transactions of the Philological Society*, 36-72.
- FRASER, Bruce (1993). “The Interpretation of Novel Metaphors”, *Metaphor and Thought* (ed. Andrew Ortony), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 329-341.
- GİSBORNE, N. (1996). *English Perception Verbs*, PhD Dissertation, University College London.
- GÖKÇE, Faruk (2015). “Kutadgu Bilig’de Kör-“Görmek”: Çok Anlamlılık, Metafor ve Gramerleşme”, *Türkbilig*, 29: 59-76.
- GRICE, H. Paul (1957). “Meaning”, *Philosophical Review*, 66, 377-88.
- GRICE, H. Paul (1989). *Studies in the Way of Words*, Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press.
- HALE, Sandra (1996). “Pragmatic considerations in court interpreting”, *Australian Review of Applied Linguistics*, 19 (1), pp: 61-72.
- HALLİDAY M. A. K.; RUQAIYA Hasan (1985). *Language, Context and Text: Aspects of language in a Social Semiotic Perspective*, Geelong, Victoria: Deakin University Press.
- HASPELMATH, Martin (2016). “The Serial Verb Construction: Comparative Concept and Cross-linguistic Generalizations”, *Language and Linguistics*, 17(3), 291-319.
- IBARRETXE-ANTUÑANO, I. (1999). *Polysemy and Metaphor in Perception Verbs: A Cross-Linguistic Study*, Phd Thesis, University of Edinburgh.

- KANSU YETKİNER, Neslihan (2009). *Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine*, İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- KORKUT, Ece (2001). “Çeviride Eşdeğerlik”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 5, s. 251-266.
- LAKOFF, George; JOHNSON, Mark (1980). *Metaphors we Live by*, Chicago: University of Chicago Press.
- LAKOFF, George; JOHNSON, Mark (1999). *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*, New York: Basic Books.
- LYONS, J. (1977). *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- NESSSELHAUF, N. (2005). *Collocations in a Learner Corpus*, Amsterdam: John Benjamins.
- ORKUN, Hüseyin Namık (1994). *Eski Türk Yazıtları*, Ankara: TDK Yayınları.
- ÖLMEZ, Mehmet (2017). *Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- ÖZKAN, Bülent (2011). *Türkiye Türkçesinde Belirteçlerle Fiillerin Birlikte Kullanılması ve Eş Dizimlilikleri: Derlem Tabanlı Bir Uygulama*, Ankara: TDK Yayınları.
- SEARLE, John R. (1993). “Metaphor”, *Metaphor and Thought* (ed. Andrew Ortony), Cambridge: Cambridge University Press, pp. 83-111.
- SWEETSER, Eve (1990). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*, Cambridge: Cambridge UP.
- ŞİRİN, Hatice (2015). *Kül Tigin Yazıtı. Notlar*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- TEKİN, Talât (2010). *Orhon Yazıtları*, Ankara: TDK Yayınları.
- THOMAS, Jenny (1983). “Cross-Cultural Pragmatic Failure”, *Applied Linguistics*, 4, 91-112.
- VİBERG, Åke (1984). “The verbs of perception: A typological study”, *Linguistics* 21, pp. 123-162.
- Vorislamische Alttürkische Texte: Elektronisches Corpus*: <http://vatec2.fkdg1.uni-frankfurt.de/>
- WILSON, Deirdr; CARSTON, Robyn (2006). “Metaphor, Relevance and the ‘Emergent Property’ Issue”, *Journal of Mind & Language* 21, pp. 404-433.
- YAYLAGÜL, Özen (2005). “Türk Runik Harfli Metinlerde Mental Fiiller”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 17-51.
- YULE, George (1996). *Pragmatics*, Oxford: Oxford University Press.